

1. در سال های پس از کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ تا اوایل دهه ۱۳۴۰ دولت آمریکا به دنبال چه هدفی در ایران بود؟

2. مهمترین برنامه های آمریکا برای تسلط بر ایران چه بود؟

3. هدف آمریکا از اجرای برنامه های خود در ایران چه بود؟

4. نخستین مرحله برنامه اصلاحی آمریکا در ایران چه بود؟

درس ۱۰



انقلاب اسلامی

تهیه و تنظیم کبری باکویی دبیر ناحیه ۲ ساری

شرایط سیاسی - اجتماعی سال های پس از کودتای ۲۸ مرداد که همراه با سرکوب مخالفان، نادیده گرفتن اصول قانون اساسی توسط محمدرضا شاه پهلوی و نفوذ و مداخله روزافزون آمریکا در ایران بود، زمینه های شکل گیری نهضت اسلامی به رهبری امام خمینی علیه السلام را فراهم آورد. این نهضت با قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ ادامه یافت. بازداشت و تبعید امام خمینی نیز نتوانست آن را از حرکت بازدارد و سرانجام منجر به انقلاب اسلامی و سقوط نظام شاهنشاهی در ایران شد. در این درس، علل و عوامل شکل گیری نهضت اسلامی از آغاز تا پیروزی انقلاب اسلامی را بررسی و تحلیل خواهید کرد.

فعالیت ۱

بحث و گفت و گو

چنان که می دانید، انقلاب اسلامی در کمتر از یک قرن پس از انقلاب مشروطه رخ داد. به نظر شما چه عواملی باعث به وجود آمدن دو انقلاب پی در پی در این فاصله زمانی کوتاه در ایران شد؟

زمینه های سلطه آمریکا بر ایران

- 1) در سال های پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا اوایل دهه ۱۳۴۰، دولت آمریکا با وادار کردن حکومت پهلوی به اجرای برنامه های پیشنهادی خود، زمینه تسلط بر ایران و حفظ و تقویت این حکومت را فراهم کرده و به ایجاد و تقویت ساختارهای اقتصادی و اجتماعی ای اقدام کرد که موجب تشدید وابستگی و عقب ماندگی ایران شد. 1
- 2) پیوستن ایران به پیمان بغداد (سنتو)، تأسیس سازمان اطلاعات و امنیت کشور (ساواک)، اعطای کمک های نظامی و مالی به ایران و اجرای بعضی اصلاحات در کشور ما، از جمله این برنامه ها بود. 3
- 3) آمریکا، هدف مقابله با نفوذ شوروی در ایران را نیز دنبال می کردند. 3
- 4) نخستین مرحله برنامه های اصلاحی با عنوان اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۰، در زمان نخست وزیر علی امینی آغاز شد. 4

فعالیت ۲

متن زیر را بخوانید و به پرسش ها پاسخ دهید.

پیام کندی، رئیس جمهور، به کنگره آمریکا به نقل از روزنامه اطلاعات مورخ ۶ خرداد ۱۳۴۰ با عنوان: کندی، طرفدار انقلاب دموکراتیک

«... پیمان های نظامی نمی تواند به کشورهای بی عدالتی اجتماعی و هرج و مرج اقتصادی راه خرابکاری را در آنها باز کرده کمک نماید. آمریکا نمی تواند به مشکلات کشورهای کم رشد فقط از نظر نظامی توجه کند. این امر خاصه در مورد کشورهای کم توسعه که به میدان بزرگ مبارزه تبدیل شده اند، صادق است. ما می خواهیم در این کشورها امیدواری پدید آید. پیمان های نظامی نمی توانند به مللی که بی عدالتی اجتماعی و هرج و مرج اقتصادی مشوق قیام و رخنه و خرابکاری {در آنها} است، کمک کنند. ماهرانه ترین مبارزات ضد پارتیزانی نمی تواند در نقاطی که مردم محلی کاملاً گرفتار بینوایی هستند و به این جهت از پیشرفت خرابکار نگرانی ندارند، با موفقیت روبه رو گردد» (روحانی، بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی، ج ۱، ص ۱۲۰).

۱- آمریکا برای نفوذ در دیگر کشورها و پیشبرد اهداف خود از چه روش هایی استفاده می کرد؟

۲- به نظر شما اهداف آمریکا از اجرای برنامه های اصلاحی در دیگر کشورها چه بود؟

1. با رحلت کدام مرجع تقلید شیعیان شاه فرصت را برای اجرای اصلاحات در ایران مناسب دید؟
2. چه عاملی موجب برکناری علی امینی از نخست وزیری شد پس چه کسی به جایش به نخست وزیری رسید؟
3. چه تغییری در قانون انتخابات انجمن های ایالتی و ولایتی در ایران ایجاد شد؟
4. در ادامه اجرای اصلاحات شاه اصول شش گانه ای را با عنوان **انقلاب سفید** مطرح کرد به تصویب دولت رساند
5. انقلاب سفید در چه تاریخی به همه پرسى گذاشته شد و مورد استقبال چه گشور هایی قرار گرفت؟

اصلاحات آمریکایی در ایران

آغاز مبارزه امام خمینی

تصویب نامه انجمن های ایالتی و ولایتی

اعتراض به تصویب نامه انجمن ها و همه پرسى انقلاب

- 1) با رحلت آیت الله بروجردی در فروردین ۱۳۴۰، شاه فرصت را برای ادامه اصلاحات در ایران مناسب دیدیم. (رقابت شاه و علی امینی، نخست وزیر وقت، سرانجام به برکناری امینی انجامید و امیراسدالله علم، که مورد اعتماد شاه بود، نخست وزیر و مأمور اجرای اصلاحات شد.)² در آغاز، اصلاح قانون انتخابات انجمن های ایالتی و ولایتی در دستور کار دولت علم قرار گرفت و با تصویب نامه هیئت دولت، تغییرات زیر در قانون انتخابات این انجمن ها ایجاد شد:
 - 3) الف) برداشتن دو قید مسلمان بودن و مرد بودن از شرایط انتخاب کنندگان و انتخاب شوندگان؛
 - ب) حذف قید سوگند خوردن به قرآن مجید و تبدیل آن به سوگند خوردن به کتاب آسمانی.³
- اصول نشش گانه انقلاب سفید در ادامه اجرای اصلاحات، شاه اصول شش گانه ای را با عنوان **انقلاب سفید** مطرح کرد و آن را به تصویب دولت رساند. این اصول با تبلیغات فراوان⁵ در بهمن ۱۳۴۱ به همه پرسى گذاشته شد و مورد استقبال دولت های آمریکا، انگلستان و شوروی قرار گرفت⁵ هرچند انقلاب سفید در ایران، شعارهای فریب دهنده ای مانند «بهبود وضعیت کشاورزی» داشت، اما در عمل، جسم نیمه جان اشتغال و زندگی روستایی ایران را نیز در معرض خطر قرار داد.⁶

- 7) اولین مرحله فعالیت سیاسی و مبارزه امام خمینی با اعتراض به تصویب نامه انتخابات انجمن های ایالتی و ولایتی آغاز شد⁸ از دیدگاه حضرت امام، این تصویب نامه موجب تضعیف اسلام و افزایش حضور بهائیان در حکومت می شد. از این رو، ایشان پس از رایزنی با علمای بزرگ قم با آن به مخالفت پرداختند و دولت را مجبور به لغو آن کردند⁸
- 9) پس از مطرح شدن انقلاب سفید و همه پرسى آن، امام خمینی و تعدادی از علما، نخست از شاه در این باره توضیح خواستند اما با بی اعتنایی و توهین او مواجه شدند. پس با انتشار اعلامیه ای همه پرسى فرمایشی را غیرقانونی اعلام کردند. بیشتر مراجع دینی نیز به دعوت امام خمینی همه پرسى را تحریم کردند.⁹ (در تهران و قم تظاهرات گسترده ای برپا شد و رژیم پهلوی با استفاده از نیروی نظامی، قیام مردم تهران و قم را سرکوب کرد)¹⁰



امام خمینی، رهبر نهضت اسلامی

6. انقلاب سفید برای کشاورزی و زندگی روستایی چه پیامدی داشت؟
7. اولین مرحله فعالیت سیاسی و مبارزه امام خمینی علیه رژیم شاه چه بود؟
8. دلیل اعتراض امام خمینی به تصویب نامه انجمن های ایالتی و ولایتی چه بود؟
9. امام خمینی و علما در برابر همه پرسى انقلاب شاه چه واکنش نشان دادند؟
10. مردم چه شهرهایی در برابر انقلاب سفید شاه قیام کردند؟

۱- به طوری که طبق اسناد لانه جاسوسی آمریکا، شاه شخصاً بهائی گری و ترویج آن را در ایران تصویب و تأیید کرد. (اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج ۴، ص ۵۷۵)

1. چرا امام خمینی نوروز 1342 را عزای عمومی اعلام کرد؟

2. واقعه مدرسه فیضیه را توضیح دهید؟

3. امام خمینی چه واکنشی در برابر حمله به مدرسه فیضیه قم نشان دادند؟

4. امام خمینی در ماه محرم سال ۱۳۴۲ چه تاکیداتی به سخنرانان مذهبی داشت؟ **فعالیت ۳**

با راهنمایی دبیر خود، درباره اصول شش گانه انقلاب سفید گفت و گو کنید و به این پرسش پاسخ دهید: به نظر شما علت مخالفت

امام خمینی با اصول انقلاب سفید همه پرسشی آن چه بود؟

5. شروط رژیم برای اجازه سخنرانی در ماه محرم سال ۴۲ چه بود؟

6. مردم در عاشورای سال ۴۲ چه روشی در پیش گرفتند؟

صهیونیست **داشت**؛ به طوری که مقامات آمریکایی در اسناد خود این روابط را چنین توصیف کرده اند: «ایران با وجودی که اعمال اسرائیلی ها را در مقابل کشورهای دوست عرب خود (شاه اردن، مصر و ...) محکوم می کند، روابط خصوصی خوبی با اسرائیل دارد و با اینکه تبادلات سفیر در بین دو کشور انجام نشده است، ولی پیام های جاسوسی و اطلاعاتی بین دو کشور به طور منظم رد و بدل می شود و تکنیسین های اسرائیلی در بیشتر پروژه های کشاورزی و غیره، مربوط به حال و آینده حضور دارند.»⁶

6. برخلاف تصور و خواست حکومت، مردم در عاشورای این سال با سردادن شعارهایی، حمایت خود را از امام خمینی علنی ساختند. **7** با وجود محدودیت های امنیتی، امام خمینی طی نطقی در عصر عاشورا در قم، شخص شاه را مخاطب قرار دادند و از تسلط آمریکا و اسرائیل بر حکومت پهلوی پرده برداشتند. این سخنرانی باعث خشم رژیم و دستگیری و انتقال امام به تهران شد **7**

1) امام خمینی به همراه مراجع دیگر، در اعتراض به عملکرد حکومت، عید نوروز ۱۳۴۲ را عزای عمومی اعلام کردند و به افشای اقدامات شاه پرداختند. **1** اوج این حرکت اعتراضی در مدرسه فیضیه قم اتفاق افتاد که با یورش مأموران حکومتی به خشونت کشیده شد. در حمله مأموران به مدرسه فیضیه قم و مدرسه طالبیه تبریز تعدادی از طلاب شهید و مجروح شدند **2** به دنبال این **3** فعالیت، امام خمینی طی اعلامیه مهمی، شاه را به طور مستقیم سرزنش کردند و تقیه و سکوت در مقابل ظلم حکومت را حرام دانستند **3**

4. قیام پانزده خرداد

4) در آستانه محرم ۱۳۸۳ ق / ۱۳۴۲ ش امام خمینی به سخنرانان مذهبی سفارش کردند که در مراسم مختلف، خطر اسرائیل را برای مردم توضیح دهند و آسیب های وارد شده بر جامعه اسلامی و مراکز دینی را بازگو کنند. **4** در مقابل، حکومت هم سخنرانان مذهبی را ملزم کرد که علیه شاه و اسرائیل چیزی نگویند، چرا که رژیم پهلوی به دلیل انگیزه های ضداسلامی، روابط نزدیکی با رژیم **5**

7. دلیل دستگیری امام خمینی در عاشورای سال ۴۲ چه بود؟

۱- اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۲۶۸

امام خمینی هنگام سخنرانی در مدرسه فیضیه، ۱۳۴۲



1. مردم و علما در برابر دستگیری امام خمینی چه واکنشی نشان دادند؟
2. نتایج قیام ۱۵ خرداد سال ۱۳۴۲ چه بود؟
3. قانون کاپیتولاسیون را چه نهادی تصویب کردند و چه امتیازی به آمریکا داده شد؟
4. تفاوت مصوبه قانون کاپیتولاسیون در ایران واقعاً این بین المللی وین در چیست؟



نمایی از تظاهرات مردم تهران در ۱۵ خرداد ۱۳۴۲

5. امام خمینی چه واکنش در برابر تصویب نامه کاپیتولاسیون نشان دادند؟
6. چرا رژیم در سحرگاه ۱۳ آبان سال ۴۳ امام خمینی را دستگیر و به ترکیه تبعید کردند؟

- 1) (خبر دستگیری امام، مردم و روحانیون و مراجع را به واکنش واداشت. اعتراضات زیادی در شهرهای مختلف ایران برپا شد، مردم در قم، تهران و ورامین به خاک و خون کشیده شدند و به دنبال آن عده‌ای از مبارزان، زندانی، اعدام و یا تبعید شدند) 1
- 2) (نتایج قیام پانزده خرداد: قیام پانزده خرداد به رغم اینکه با سرکوب شدید حکومت پهلوی مواجه شد، نتایج مهمی داشت: هدف مبارزه تغییر کرد و سرنگونی رژیم پهلوی هدف نهایی مبارزان شد. حضور امام خمینی در صحنه مبارزه موجب شد بسیاری از روحانیون به مبارزات سیاسی روی بیاورند. علاوه بر روحانیون و دانشگاهیان، اقشار دیگری از جامعه نیز به جمع مبارزان پیوستند. رهبری امام خمینی به عنوان مرجع دینی برجسته‌تر شد و مبارزان به نقش و قدرت مذهب در این زمینه توجه بیشتری نشان دادند.) 2
- 3) (مخالفت با کاپیتولاسیون و تبعید امام خمینی امام خمینی در پی اعتراض مردم و علمای دینی، پس از تحمل ده ماه زندانی و حصر آزاد شدند. حضور دوباره ایشان در قم مبارزان را به ادامه مبارزه امیدوار کرد.) 3
- 4) (پس از آنکه دو مجلس سنا و شورای ملی قانون مصونیت قضایی و سیاسی اتباع آمریکایی مقیم ایران (کاپیتولاسیون) را تصویب کردند) 4 (بار دیگر انتقاد از رژیم بالا گرفت) 4 (بر اساس توافق نامه بین‌المللی وین، مأموران سیاسی یک کشور در کشور دیگر از مصونیت سیاسی و قضایی برخوردارند. با تصویب قانون کاپیتولاسیون، مستشاران نظامی آمریکا و خانواده‌های آنان نیز در ایران از مصونیت سیاسی و قضایی برخوردار شدند) 4
- 5) (امام خمینی در سخنرانی پرشوری به تصویب این قانون اعتراض و آن را مغایر با استقلال کشور اعلام کردند) 5 (۴ آبان ۱۳۴۳). مخالفت صریح امام با قانون مذکور، حکومت پهلوی را چنان به وحشت انداخت که ایشان را در سحرگاه ۱۳ آبان ۱۳۴۳ در قم دستگیر و به کشور ترکیه تبعید کرد) 6 (محل تبعید امام یازده ماه بعد تغییر یافت و ایشان از ترکیه به عراق فرستاده شدند.) 7

7. امام خمینی چند ماه در ترکیه اقامت داشتند و بعد از آن محل اقامت امام به کجا تغییر یافت؟

1. چرا حکومت پهلوی در زمان نخست وزیری هویدا به اقدامات نمایشی دست زد؟
2. حکومت پهلوی در زمان نخست وزیری هویدا برای تحکیم پایه های اقتدار خود اقدامات نمایشی انجام داد؟
3. علیرغم اقدامات رژیم پهلوی وضعیت مردم ایران چگونه بود؟
4. چرا رژیم پهلوی تاریخ شاهنشاهی را جایگزین تقویم هجری شمسی کرد؟
5. امام خمینی در دوران تبعید در نجف دست به چه فعالیت های سیاسی علیه حکومت پهلوی زد؟



محمدرضا شاه پهلوی هنگام ملاقات با نیکسون رئیس جمهور آمریکا

پس از تبعید امام خمینی و سرکوب شدید مخالفان، اوضاع سیاسی آرام تر شد ¹ (همچنین با افزایش چشمگیر درآمدهای نفتی ایران در دوران طولانی نخست وزیری امیرعباس هویدا، حکومت پهلوی برای تقویت و تحکیم پایه های اقتدار خود به اقداماتی نمایشی دست زد) ¹ برگزاری جشن تاج گذاری و جشن های دوهزار و پانصد ساله شاهنشاهی، منحل کردن احزاب موجود و ایجاد حزبی واحد به نام حزب رستاخیز از جمله این اقدامات بود ² با این حال وضعیت زندگی و معیشت عموم مردم که بیشتر در روستاها زندگی می کردند، مناسب نبود و در بیشتر نقاط ایران روستانشین ها در فقر و بی سوادى به سر می بردند. در زمینه فرهنگی نیز رژیم پهلوی کوشید میان فرهنگ ایرانی و فرهنگ اسلامی تقابلی مصنوعی ایجاد کند. پیرو همین سیاست ⁴ (به بهانه ناهمخوانی تاریخ هجری شمسی با فرهنگ ایرانی، تاریخ شاهنشاهی را جایگزین تقویم هجری شمسی کرد) ³



امیرعباس هویدا هنگام معرفی اعضای کابینه خود به شاه

6. شاگردان و علاقمندان به امام خمینی چه مکان هایی را به کانون مبارزه علیه رژیم تبدیل کردند؟
- تداوم مبارزه**
- الف) فعالیت سیاسی:** ⁵ (امام خمینی در طول دوران تبعید در نجف اشرف با صدور اعلامیه به مناسبت های مختلف و فرستادن پیام به سران و مردم کشورهای اسلامی و نیز با تدریس مباحث ولایت فقیه، مبانی حاکمیت دینی را ترسیم می کردند) ⁵
- ⁶ در همین دوران، شاگردان و علاقه مندان به اندیشه ایشان، مساجد و دانشگاه ها را به کانون مبارزه علیه رژیم پهلوی تبدیل کرده بودند. ⁶ **جبهه ملی و نهضت آزادی** نیز در چارچوب قانون اساسی به مبارزات خود ادامه می دادند.

۱- اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج ۶، ص ۶۸۵

1. مبارزه فرهنگی علیه رژیم شاه چگونه انجام می گرفت؟
2. معروف ترین چهره های مبارز فرهنگی علیه رژیم شاه چه کسانی بودند؟
3. کدام گروه های مبارز علیه رژیم پهلوی اعتقاد به مبارزه مسلحانه داشتند؟

(ب) مبارزه فرهنگی: (مبارزه فرهنگی با اتکا بر آگاهی دادن به مردم و تبلیغ و ترویج باورهای دینی به همراه روشنگری علیه اقدامات رژیم پهلوی صورت می گرفت. روحانیون، معلمان، استادان دانشگاه، دانشجویان و دانش آموزان در عرصه مبارزه فرهنگی با رژیم فعالیت می کردند و در مساجد، حسینیه ها و مدارس و دانشگاه ها به ترویج فرهنگ دینی مشغول بودند.)

2 (معروف ترین چهره های فرهنگی علامه طباطبایی، آیت الله طالقانی، آیت الله مطهری، آیت الله بهشتی، دکتر شریعتی، دکتر باهنر و دکتر مفتاح بودند.)

(پ) مبارزه مسلحانه: در کنار مبارزه سیاسی و فرهنگی، گروه هایی از جوانان به سوی مبارزه مسلحانه کشیده شدند. معروف ترین این گروه ها در این دوران عبارت بودند از:

— هیئت های مؤتلفه اسلامی: (این گروه پس از تبعید امام خمینی، مبارزه مسلحانه و ترور سران حکومت پهلوی را محور کار خود قرار داد و حسنعلی منصور، نخست وزیر وقت، را ترور کرد. این

4. هیئت های مؤتلفه اسلامی دست به چه اقدامات مسلحانه علیه رژیم پهلوی زدند؟

فعالیت ۴

5. حزب ملل اسلامی با کدام آن به مبارزه علیه رژیم شاه پرداخت؟

فکر کنیم و پاسخ دهیم

به نظر شما، چرا امام خمینی علیه السلام مبارزه مسلحانه را، اساس حرکت خود قرار ندادند؟

6. سازمان مجاهدین خلق از چه گروهی بودند و به مرور چه سیاستی را در پیش گرفتند؟

7. سازمان چریک های فدایی خلق از همان آغاز چه افکاری داشتند؟



شهید آیت الله سعیدی
(۱۳۰۸-۱۳۴۹ ش)

بسیاری از مبارزان زندانی و شکنجه شدند. تعدادی از آنان مانند آیت الله سعیدی و آیت الله غفاری، زیر شکنجه به شهادت رسیدند و بسیاری نیز مانند آیت الله طالقانی تا اوج گیری انقلاب اسلامی در زندان بودند.

هیئت های مؤتلفه اسلامی -

حزب ملل اسلامی

سازمان مجاهدین خلق

سازمان چریک های فدایی خلق

1. وضعیت عمومی ایران در سال ۱۳۵۶ چگونه بود؟
2. افزایش پول نفت وضعیت اقتصاد ایران چگونه بود؟
3. نتیجه انقلاب سفید شاه بر وضعیت اقتصاد ایران چگونه بود؟
4. چرا خیال رژیم شاه از ناحیه گروه‌های مبارز آسوده بود؟

وضعیت عمومی ایران در سال ۱۳۵۶

- 1 (فاصله روزافزون حکومت پهلوی از ملت ایران در سال ۱۳۵۶ به بیشترین حد خود رسید. ضدیت این حکومت با اسلام و معنویت و اخلاق، آشکار شده بود. صدها روحانی مبارز در زندان بودند و بسیاری از استادان دانشگاه و سخنرانان مذهبی اجازه سخن گفتن در محافل و مجالس را نداشتند.)² پول نفت که از سال ۱۳۵۰ یک باره به سرعت افزایش یافت، سرمایه‌داران وابسته به غرب و رژیم پهلوی را در مدت کوتاهی تقویت کرده بود. در عوض، طبقات محروم از جمله کارگران و روستاییان برای گذراندن زندگی به شهرها هجوم می‌آوردند.)³ (انقلاب سفید شاه نتیجه خود را نشان داده بود: نابودی اقتصاد ایران و وابستگی به بیگانگان. در حالی که بسیاری از روستاهای ایران، راه، آب آشامیدنی، برق و حمام نداشتند، سرمایه‌داران آمریکایی با حکومت پهلوی قراردادهای کلان منعقد و ثروت ملی ایرانیان را غارت می‌کردند.)³
- 4 (رژیم پهلوی با استفاده از دستگاه ساواک و نیروهای پلیسی و امنیتی، تقریباً خود را از ناحیه گروه‌های مبارز مسلح آسوده خاطر
- 5 (احساس می‌کرد.)⁴ زندان‌ها از زندانیان سیاسی پر بود و در خارج از زندان نیز حرکت‌های پراکنده مسلحانه همچون سال‌های پیش دیده نمی‌شد.)¹ فضای باز سیاسی
- 5 (جیمی کارتر، رئیس جمهور آمریکا، در سال ۱۳۵۵ برای کاهش تنفر عمومی از سیاست‌های آمریکا به شعار دفاع از حقوق بشر متوسل شد.)⁵ او از شاه نیز خواست به تبعیت از سیاست فضای باز آمریکایی، اوضاع عمومی زندانیان را بهبود بخشد، شکنجه زندانیان را کاهش دهد و به مطبوعات اجازه دهد به طور ملایم و محدود از دولت انتقاد کنند.)⁶
- 7 (شاه در پاسخ مساعد به خواسته‌های آمریکا، هویدا را برکنار و جمشید آموزگار را به نخست وزیر منصوب کرد.)⁷ (آموزگار⁸ مأموریت یافت تا با انتقاد از گذشته، در کشور فضای باز سیاسی ایجاد کند اما پیام‌های روشنگرانه امام خمینی و چند حادثه دیگر، آتش انقلاب را شعله‌ور کرد.)⁸

5. جیمی کارتر رئیس جمهور آمریکا در سال ۵۵ برای کاهش تنفر عمومی از سیاست‌های آمریکا چه روشی در پیش گرفت؟

6. جیمی کارتر در سال ۵۵ از شاه چه درخواستی داشت؟

7. محمدرضا شاه در پاسخ به فضای باز سیاسی آمریکا چه اقداماتی انجام داد؟

موضع گیری کندی و کارتر درباره دخالت آمریکا در کشورهای دیگر را مقایسه کنید و به پرسش زیر پاسخ دهید:
چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی میان سیاست مداخله‌گرایی کندی و کارتر وجود دارد؟

8. جمشید آموزگار بعد از نخست وزیر چه مأموریتی داشت و امام خمینی چه واکنشی نشان داد؟

9. دکتر علی شریعتی در چه سالی، در کجا و چگونه درگذشت؟

مرگ مشکوک دو چهره محبوب

9 (در خرداد ۱۳۵۶ دکتر علی شریعتی به طور ناگهانی در لندن درگذشت.)⁹ (شریعتی با برگزاری سخنرانی‌ها و نگارش کتاب‌های متعدد نقشی اساسی در طرد اندیشه‌های مارکسیستی و بیداری نسل جوان و گرایش آنان به اسلام داشت.)¹⁰ (مردم که ساواک را عامل مرگ او می‌دانستند، با گرامی داشتن نام و یادش تنفر خود را از حکومت نشان دادند.)¹¹

10. دکتر شریعتی در مبارزه با رژیم پهلوی چه نقشی داشت؟

۱- سولیوان، سفیر وقت آمریکا در ایران (۱۳۵۷) در گزارش خود می‌نویسد: «بیش از ۱۵۵ شرکت و بانک، از بزرگ‌ترین شرکت‌ها و بانک‌های آمریکایی در کشور فعال هستند.» (اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۲۰۹)

11. واکنش مردم به مرگ مشکوک دکتر شریعتی چه بود؟

1. درگذشت چه کسی در آبان ۵۶ چنان تلاطم و موجی به وجود آورد و جان تازه به مبارزات بخشید؟

2. امام خمینی کدام حادثه را از الطاف خفیه الهی برای انقلاب اسلامی خواند؟

درگذشت حاج آقا مصطفی خمینی

3. حاج آقا مصطفی از لحاظ علمی در چه سطحی قرار داشت؟

4. حاج آقا مصطفی خمینی در مبارزات سیاسی علیه رژیم چه نقشی داشت؟

5. چرا امام خمینی حاج آقا مصطفی را امیدآینده اسلام می دانست؟

بیشتر بدانیم

دکتر علی شریعتی، متفکر نواندیش مسلمان



وی در ۱۳۱۲ در خانواده‌ای اهل علم و دین، در خراسان رضوی به دنیا آمد. او ابتدا به عنوان معلم به استخدام وزارت فرهنگ درآمد. سپس به فرانسه رفت و مدرک دکتری تاریخ خود را از آنجا گرفت.

شریعتی پس از برگشت به ایران، از حدود نیمه دوم دهه چهل در مراکز ماندگاری مانند حسینیه ارشاد، مساجد و انجمن‌های اسلامی دانشگاه‌های بسیاری از دیگر شهرهای ایران، با سخنرانی‌های پرشور و نوشته‌های برانگیزاننده خود ابعاد اجتماعی و انقلابی اسلام و به‌ویژه مذهب تشیع را به علاقه‌مندان معرفی می‌کرد. نوشته‌ها و سخنرانی‌های فراوان و بسیار مؤثر شریعتی در این دوره، بسیاری از جوانان را که جذب ایدئولوژی مارکسیسم و گروه‌های مبارز چپ شده بودند، به دامن اسلام و تشیع بازگرداند. به همین دلیل هم بارها دستگاه‌های امنیتی حکومت پهلوی او را بازداشت و از کار بیکار کردند.

شریعتی سرانجام پس از یک دوره زندان و زندگی مخفی از ایران خارج شد. در ۲۹ خرداد ۱۳۵۶ به طرز مشکوکی در لندن وفات یافت و پیکر او در زینبیه دمشق به خاک سپرده شد.

شریعتی آثار زیادی در زمینه‌های اسلام‌شناسی و شیعه‌شناسی دارد که شامل سخنرانی‌های او در حسینیه ارشاد، دانشگاه‌ها و سایر جاها است. از جمله آثار او می‌توان به مذهب علیه مذهب، فاطمه فاطمه است، ابوذر و اسلام‌شناسی اشاره کرد.



1) به فاصله چند ماه، حاج آقا مصطفی، فرزند ارشد امام خمینی، به طرز مشکوکی از دنیا رفت. درگذشت او، چنان تلاطم و موجی به وجود آورد و جان تازه‌ای به مبارزات بخشید که می‌توان فهمید چرا حضرت امام، رحلت او را «از الطاف خفیه الهی برای انقلاب اسلامی» خواند. 3) او از لحاظ ذهنی و استعداد علمی، جزء افراد کم نظیر بود و جرئت و جسارتش در مباحث

علمی، در کتاب‌هایش قابل مشاهده است. 3)

4) (مصطفی خمینی از ابتدای مبارزات، یعنی ماجرای انجمن‌های ایالتی، حضوری کاملاً محسوس داشت و در نهضت پانزده خرداد نیز، مردم قم را به حرکت به سوی صحن حرم حضرت معصومه هدایت کرد که البته منجر به دستگیری وی توسط ساواک و زندانی در قزل قلعه شد. 4) امام خمینی او را به جهت جامعیت، شجاعت، بی‌اعتنایی به زرق و برق دنیا و تهذیب نفس، امید

آینده اسلام می‌دانست. 5)

1. مقاله توهین آمیز نسبت به امام خمینی در چه تاریخی و در کدام روزنامه منتشر شد؟
2. واکنش مردم قم به دنبال انتشار مقاله توهین آمیز علیه امام خمینی چه بود؟
3. در چهلم شهدای قم در تاریخ ۲۹ بهمن سال ۵۶ مردم کدام شهر قیام کردند؟
4. پیامد قیام های مردم در برابر انتشار مقاله توهین آمیز نسبت به امام خمینی چه بود؟
5. با گسترش قیام مردم جمشید آموزگار در کدام شهر حکومت نظامی برقرار کرد؟



6. برقراری حکومت نظامی در اصفهان در زمان نخست وزیر جمشید آموزگار چه پیامدی داشت؟
7. شریف امامی با طرح چه شعاری به نخست وزیر رسید؟
با طرح شعار آشتی ملی
8. قیام خونین ۱۷ شهریور ۵۷ در کجا و چگونه شکل گرفت؟

حضور گسترده زنان در راه پیمایی های دوران انقلاب اسلامی

آغاز انقلاب اسلامی

با شعار «آشتی ملی» به نخست وزیر بگمارد⁶ امام خمینی با ارسال پیام و افشای نیرنگ تازه رژیم پهلوی، خواهان ادامه مبارزه تا سرنگونی نظام پادشاهی در ایران شدند. به همین جهت تظاهرات مردم در شهرهای ایران ادامه پیدا کرد. در تهران بعد از برگزاری نماز عید فطر (۱۳ شهریور) تظاهرات گسترده ای صورت گرفت و تکرار آن در سه روز بعد با حضور انبوه و یکپارچه زنان همراه بود.

قیام خونین ۱۷ شهریور

حکومت پهلوی برای جلوگیری از ادامه تظاهرات و اعتراضات در روز جمعه ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ در تهران و چند شهر دیگر حکومت نظامی برقرار کرد. مردم تهران بی اعتنا به اخطارها و هشدارهای رژیم در میدان شهدا (ژاله سابق) تجمع کردند.

انتشار مقاله توهین آمیز نسبت به امام خمینی در ۱۷ دی ۱۳۵۶ مقاله توهین آمیزی علیه امام خمینی در روزنامه اطلاعات منتشر شد¹ به دنبال انتشار این مقاله، مردم قم در ۱۹ دی ۱۳۵۶ قیام کردند اما مأموران حکومتی آنها را به خاک و خون کشیدند² در چهلم شهدای قم، در ۲۹ بهمن همان سال مردم تبریز به پا خاستند که این اجتماع نیز با یورش نیروهای حکومت مواجه شد و تعدادی شهید یا مجروح شدند³. در سال ۱۳۵۷ اعتراضات به شهرهای دیگر گسترش یافت⁴. پیام این قیام تجدید عهد با رهبری انقلاب و افزایش تنفر از رژیم شاهنشاهی بود⁴.

با گسترش قیام، جمشید آموزگار در مرداد ۱۳۵۷ در اصفهان حکومت نظامی برقرار کرد⁵ (ما این تدبیر ثمری نداشت؛ در نتیجه، شاه مجبور شد آموزگار را برکنار کند و جعفر شریف امامی را

1. بعد از قیام خونین ۱۷ شهریور ۵۷ رئیس جمهور کدام کشور از رژیم پهلوی حمایت کرد؟
2. چرا امام خمینی مجبور به خروج از عراق شدند و در کجا ساکن شدند؟
3. اقامت چند ماهه امام در فرانسه چند نتیجه مهم را به دنبال داشت؟
4. چرا شاه از هاری را به جای شریف امامی به نخست وزیری برگزید؟
5. شروع کدام ایام مذهبی مبارزه را وارد مرحله تازه ای کرد؟

از این رو به فرانسه رفتند و در دهکده‌ای به نام نوفل لوشاتو در حومه پاریس ساکن شدند (۱۴ مهر ۱۳۵۷).
 اقامت چند ماهه امام در فرانسه دو نتیجه مهم برای انقلاب داشت:
 - ایشان با استفاده از امکانات تبلیغی، مصاحبه و سخنرانی جنایات حکومت پهلوی را افشا می کردند؛
 - امکان ملاقات مبارزان با رهبری انقلاب فراهم آمد و پیام‌های امام با شتاب بیشتری در ایران منتشر شد.

دژخیمان پهلوی مردم را به گلوله بستند و جمع زیادی از آنان را به شهادت رساندند. به دنبال این جنایت هولناک، رئیس جمهور آمریکا بار دیگر به صراحت از رژیم پهلوی حمایت کرد.
 هجرت امام خمینی به فرانسه
 پس از اوج‌گیری انقلاب اسلامی، امام خمینی تحت فشار سیاسی و امنیتی سازمان امنیت عراق و ساواک، قصد عزیمت به کویت داشتند اما دولت کویت حاضر به پذیرش ایشان نشد.

شروع ماه محرم



حضرت امام خمینی در نوفل لوشاتو



تظاهرات مردم تهران در شهریور ۱۳۵۷



راه‌پیمایی میلیونی مردم تهران در تاسوعای حسینی، ۱۹ آذر ۱۳۵۷

حماسه ماه محرم
 شاه پس از سرکوب تظاهرات دانشجویان و دانش‌آموزان در مقابل دانشگاه تهران (۱۳ آبان)، ارتشبد غلامرضا ازهاری را جانشین شریف امامی کرد تا وی با برقرار کردن حکومت نظامی از سرعت حرکت انقلاب بکاهد. اما شروع ماه محرم، مبارزه را وارد مرحله تازه‌ای کرد. در روزهای تاسوعا و عاشورا میلیون‌ها تن از مردم در شهرهای مختلف، از جمله تهران، با شرکت در تظاهراتی مسالمت‌آمیز سقوط حکومت پهلوی و برقراری حکومت اسلامی را فریاد زدند.

1. تظاهرات میلیونی محرم ۵۷ دولت آمریکا را به چه نتیجه ای رساند؟
2. شاه در چه تاریخی تصمیم به خروج از ایران گرفت؟ **در نیمه دی ۵۷**
3. شاه قبل از خروج از کشور **شاپور بختیار** به نخست وزیر انتخاب کرد

1) این تظاهرات عظیم دولت آمریکا را به این نتیجه رساند که روی کار آوردن دولت نظامی از هاری نتیجه ای نداشته است؛ به علاوه، مردم ایران متحد و در اطاعت از رهبر خود مصمم و جدی هستند و بالاخره اینکه آمریکا برای حفظ منافع خود در ایران باید به فکر مهرة دیگری غیر از محمدرضا شاه باشد) 1

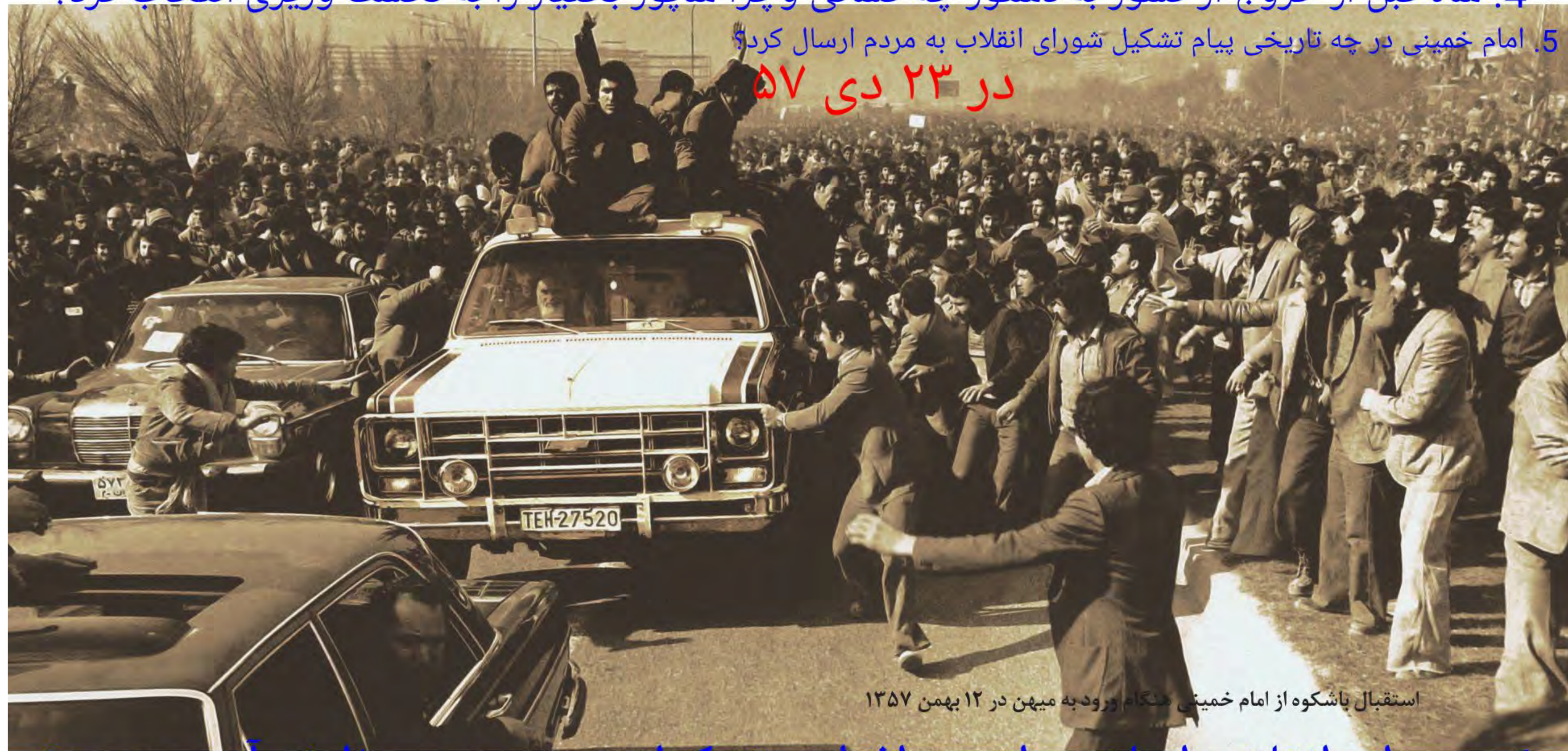
شاه در نیمه دی ۱۳۵۷ در حالی که تصمیم به خروج از ایران گرفته بود) 4 به دستور آمریکایی ها و برای جلوگیری از پیروزی

انقلاب اسلامی، شاپور بختیار را، که قبلاً عضو جبهه ملی و از مخالفان رژیم بود، نخست وزیر خود کرد) 4. امام خمینی در ۲۳ دی با ارسال پیامی تشکیل شورای انقلاب را به اطلاع مردم رساند) 6. (این شورا که از افراد شایسته، مسلمان، متعهد و مورد اعتماد ایشان تشکیل شده بود، وظیفه داشت زمینه انتقال قدرت را فراهم کند) 6. ده روز پس از تشکیل دولت بختیار، در ۲۶ دی، شاه از ایران رفت و شور و شعف مردم ایران بیشتر شد.

4. شاه قبل از خروج از کشور به دستور چه کسانی و چرا شاپور بختیار را به نخست وزیر انتخاب کرد؟

5. امام خمینی در چه تاریخی پیام تشکیل شورای انقلاب به مردم ارسال کرد؟

در ۲۳ دی ۵۷



استقبال پاشکوه از امام خمینی هنگام ورود به میهن در ۱۲ بهمن ۱۳۵۷

6. شورای انقلاب اسلامی از چه افرادی تشکیل شده بود و وظیفه آن چه بود؟
ورود امام خمینی به ایران، تشکیل دولت موقت و پیروزی انقلاب

در ۱۲ بهمن ۱۳۵۷ رهبر انقلاب باشکوه فراوان و در میان استقبال بی نظیر مردم وارد ایران شدند) 9 در ۱۵ بهمن به پیشنهاد شورای انقلاب، مهندس مهدی بازرگان را به عنوان نخست وزیر دولت موقت انقلابی معرفی و از همه تقاضا کردند که از او حمایت کنند) 9 امام خمینی در حکم خود، علاوه بر شرط «در نظر نگرفتن روابط حزبی و گروهی»، چند وظیفه برای دولت موقت تعیین کرد. مهندس بازرگان در بیست و پنج بهمن ۱۳۵۷ کابینه خود را که تقریباً همگی از اعضا یا طرفداران نهضت آزادی و جبهه ملی بودند، معرفی کرد.

7. شاه در چه تاریخی از ایران رفت؟ **۲۶ دی ۵۷**

8. امام خمینی در چه تاریخی به میهن بازگشتند؟ **۱۲ بهمن ۵۷**

9. چگونه مهندس مهدی بازرگان به نخست وزیر دولت موقت انتخاب شد؟

نکته: مهندس بازرگان در بیست و پنج بهمن ۵۷ کابینه خود را که تقریباً همگی از اعضا یا طرفداران نهضت آزادی و جبهه ملی بودند معرفی کرد

1. کدام گروه نظامی شاه به مردم حمله می کرد؟ نیروهای گارد شاهنشاهی

2. رژیم پهلوی قصد داشت در ۲۱ و ۲۲ بهمن چه اقدامی انجام دهد؟ و چرا موفق نشد؟

3. کدام واحد نظامی شاه به انقلاب پیوست؟ نیروی هوایی

با حمله نیروهای گارد شاهنشاهی به افراد نیروی هوایی که به انقلاب پیوسته بودند (۲۰ بهمن)، تهران به شهری نظامی مبدل شد.

2) حکومت پهلوی قصد داشت در بعد از ظهر ۲۱ بهمن و شب ۲۲ بهمن حکومت نظامی برقرار کند؛ سپس، به کمک نظامیان وابسته

به خود و با نظارت ژنرال هایزر آمریکایی، کودتایی نظامی ترتیب دهد و رهبر انقلاب و اعضای شورای انقلاب را دستگیر و انقلاب

را سرکوب کند اما امام خمینی با توکل به الطاف خداوند، حکومت نظامی را غیرقانونی اعلام کرد (۵) مردم به کمک ارتشيانی که به

انقلاب پیوسته بودند، مراکز نظامی را در تهران و شهرهای بزرگ تصرف کردند. رادیو و تلویزیون نیز در اختیار مردم قرار گرفت

و با اعلام صدای انقلاب و پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن، زنگ سقوط نظام شاهنشاهی به صدا درآمد. (2) 5

4. کدام مقام نظامی آمریکا قصد داشت کودتا علیه انقلاب ترتیب دهد؟ ژنرال هایزر آمریکایی

5. مردم در برابر کودتای احتمالی چه واکنش نشان دادند؟



تهران - ۲۲ بهمن ۱۳۵۷

پرسش‌های نمونه

- ۱- تصویب‌نامه قانون انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی، چه تغییراتی در انتخابات انجمن‌ها ایجاد کرد؟
- ۲- منظور از مبارزه فرهنگی چیست و چه گروه‌ها و شخصیت‌هایی با حکومت پهلوی مبارزه فرهنگی می کردند؟
- ۳- برجسته‌ترین اقدام حکومت پهلوی برای اسلام‌زدایی چه بود؟
- ۴- چرا حکومت پهلوی در سال ۱۳۵۶ مسئله فضای باز سیاسی را مطرح کرد؟
- ۵- چاپ مقاله توهین‌آمیز نسبت به امام خمینی در روزنامه اطلاعات چه پیامدی داشت؟
- ۶- ادامه مبارزه مردم با حکومت پهلوی در روزهای تاسوعا و عاشورای ۱۳۵۷ آمریکا را به چه نتایجی رساند؟